

Пересмотр и приведение исторического массива действующего исправительно-трудового законодательства в соответствие с основными политико-правовыми актами, прежде всего – с Конституцией Украины, позволит сохранить всё то положительное, что проверено практикой исполнения уголовных наказаний, а также поможет избежать механического переноса в новое законодательство различных неточностей, не совсем удачной терминологии и даже противоречий, которыми, без преувеличения, перегружены и основные нормативные акты, как Уголовный, Уголовно-исполнительный кодексы Украины.

**Ключевые слова:** трансформация, исправительно-трудовое законодательство, уголовно-исполнительное законодательство, пенитенциарная система.

**Andrushchak O. Historical and Legal Experience of the Transformation of the Corrective Labor Legislation Into the Penal Legislation.** The article analyzes the historical – legal experience transformation corrective labor legislation in a qualitatively new penal laws, which resulted in the need to address at least three major problems: first, on the basis of the post-Soviet heritage to create a new integrated national legal system, and secondly, to carry out a rational adaptation of legislation to the new socio-economic and political relations, and thirdly, to achieve optimal integration of the Ukrainian legislation in the European and global humanitarian and legal areas.

The review and bringing the existing array of historical corrective labor legislation in line with the basic political-legal acts, especially with the Constitution of Ukraine, will preserve all the positive things that tested the practice of execution of criminal penalties, and will help to avoid mechanical transfer to the new legislation of various inaccuracies, inexact terminology, and even contradictions, by which, without exaggeration, the basic regulations such as the Criminal Code, the Penal Code of Ukraine are overwhelmed.

**Key words:** transformation, forced labor laws, penal laws, the prison system.

УДК 342(477.82)

*С. Булавіна*

### **Правові основи діяльності українських громадських культурно-освітніх організацій та товариств Волині у 20–30 роках ХХ ст.**

Досліджено правові класифікаційні характеристики основних груп українських громадських культурно-освітніх організацій, зокрема «Просвіти», «Рідної школи» та «Товариства імені Лесі Українки», діяльність яких регулювалася спеціальними законодавчими актами; встановлено певні спільні риси й відмінності у виробленні ідейних засад їхнього функціонування; зроблено спробу конкретного аналізу організаційної структури та ідеологічного становлення товариств. Обґрунтовано висновок про те, що головні освітні товариства Волині протягом 20–30-х років ХХ ст. перетворилися на масові загальнокрайові об'єднання з розгалуженою організаційною структурою. Основою їхнього поступу стали засади демократизму та орієнтації на традиції, цінності й інтереси українського народу.

**Ключові слова:** культурно-освітні громадські організації, «Просвіта», польська державно-політична система, Волинське воєводство, Луцький повіт.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Виникнення та становлення культурно-освітніх громадських організацій українців Волині у 20–30-х роках ХХ ст. – унікальне явище національної історії. Функціонуючи в умовах панування польської державно-політичної системи, вони суттєво впливали на пробудження й активізацію національної свідомості українства, сприяли соціальному захисту та розвитку освіти, культури українського населення краю, що зазнавало асиміляції й дискримінації.

У цей період на Волині діяло понад 40 добровільних українських об'єднань, у тому числі 28 культурного й освітнього спрямування, діяльність яких регулювали спеціальні законодавчі акти, що застерігали їх від участі в розв'язанні політичних та економічних завдань. Вони існували здебільшого за рахунок самофінансування, добровільних внесків, а деякою мірою – за державні субсидії.

За змістом діяльності, складом членів, масштабами, сферою суспільного впливу та іншими типологічними характеристиками культурно-освітні організації можна виділити у дві основні групи – освітні й культурно-мистецькі. Щоправда, така класифікація є умовною, оскільки деякі з них не

існували в «чистому» вигляді, тобто мали більш широкий комплекс суспільних завдань. Це стосується, наприклад, «Просвіти», діяльність якої охоплювала і освітню, і культурно-мистецьку, і соціально-економічну сфери. Тому, на нашу думку, до цієї організації більш правомірно вживати термін «просвітницька» й визначати її головною, базовою установою в багатогранній культурно-освітній сфері, тоді як «Рідна школа», «Товариство імені Лесі Українки», «Українське товариство вчителів середніх шкіл», «Українська школа» мали чітко окреслену мету – розбудову національної освіти. Такі ж громадські об'єднання, як «Союз українок», «Товариство прихильників православної освіти та оборони традицій православної віри імені П. Могили», «Просвітянські хати», «Пласт» і деякі інші, діяли здебільшого на становій основі, в інтересах різних верств українського населення й лише побіжно розв'язували окремі завдання культурно-освітньої сфери.

**Аналіз досліджень цієї проблеми.** Починаючи з 20-х років ХХ ст., до сьогодні про діяльність українських громадських культурно-освітніх організацій та товариств Волині протягом 20–30 років ХХ ст. опубліковано низку історичних праць і статей. Серед них – дослідження К. Федоровича «Українські школи в Галичині у світлі законів і практики», де зроблено спробу з'ясувати поступову колонізацію шкільництва; окрім того, праці польських науковців З. Урбанського («Mniejszości narodowe w Polsce», 1933) [24], С. Мауєрсберга («Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1919–1939», 1968) [23], М. Іваніцького («Oświata i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939», 1975) [22], радянського дослідника І. Павлюка («Колонізаторська політика польських окупантів у галузі народної освіти на Волині в період 1919–1939 рр.», 1954) [13], Ю. Крамаря («Політика державної асиміляції на Волині (1928–1938 рр.)», 1998) [10], В. Панасюка («Режим двомовності у шкільництві на Волині у 1920–1930-х роках», 2000) [15] та ін.

**Мета статті** – установити певні спільні риси та відмінності у виробленні ідейних засад головних культурно-освітніх організацій: за політичними поглядами, партійною належністю й симпатіями (антипатіями) до культурно-освітньої політики уряду, тих чи інших політичних партій і, відповідно, ініціюванні підтримки (організаційної, матеріальної, фінансової) з боку останніх. Це особливо характерно для Волині, де, на відміну від інших регіонів, у процесі державної асиміляції українського населення воєвода Г. Юзевський сприяв розвитку різних форм культурно-мистецького життя, створюючи паралельно до українських громадських об'єднань розгалужену мережу польських культурно-освітніх осередків, розраховуючи таким чином зміцнити польсько-українську співпрацю та співжиття.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** Кардинальні зміни суспільно-політичної ситуації в краї протягом міжвоєнного періоду суттєво впливали на формування організаційної структури культурно-освітніх організацій, вимагали внесення відповідних змін до їхніх статутних вимог, а отже, викликали необхідність корекції мети й завдань, форм і методів співпраці з населенням, тобто створювали нову етапну ситуацію в їхній діяльності.

Як відомо, осередки «Просвіти» належать до найстаріших українських товариств, заснованих свідомими українцями ще в 1868 р. У 20–30-х роках ХХ ст. «Просвіта» стала загальноприйнятою формою культурно-освітнього всенародного товариства, яке охоплювало різні верстви населення та поширювалося на нові території, завойовуючи загальне визнання й велику популярність.

На відміну від Галичини, на Волині кожна повітова «Просвіта» мала власний статут – головний правовий документ, хоча різниця між ними була незначною. Однак організаційне оформлення товариств у кожному з повітів відрізнялося за характером стосунків із владою щодо їхнього визнання.

Луцьку повітову «Просвіту» як товариство вперше зареєстровано Житомирським окружним судом (Луцький тоді ще не функціонував) 17 вересня 1918 р. за № 407 [8]. Цю дату можна вважати початком його існування, оскільки іншої інформації про проведення установчих зборів або інших засновницьких акцій немає. Діловодство луцької «Просвіти» 1918–1919 рр., на жаль, не збереглося, тому лише з розповідей учасників дізнаємося, що організаційні збори відбулися приблизно в серпні 1918 р. «в будинку брацької школи ... під головуванням учителя Ільченко. В складі перших просвітян в Луцьку було переважно учительство, як Ільченко, Голубович П. Є., Федоренко В., Шкляр Р., Барженева, Кульчицька і др.» [7; 8].

Однак у складних тогочасних умовах новій громадській організації було досить важко налагоджувати культурно-освітню діяльність. Громадянська війна на Україні перервала зв'язки Луцька, як і інших міст Волині, з українськими освітніми й культурними центрами, тому й діяльність «Просвіти» не відзначалась особливою активністю. Перші заходи були здебільшого організаційними, зокрема в січні – лютому 1919 р. організовано курси української мови та українознавства для працівників державних установ у Луцьку [20].

Польська влада формально легалізувала товариство «Луцька просвіта». Однак на загальних зборах, скликаних 19 січня 1920 р., з'ясувалося, що через невчасне реєстрування «Просвіти» потрібно подати Статут товариства (польською мовою) на затвердження начальника Волинської округи (пізніше – воєводства), який затвердив цей документ 8 березня 1920 р., а 14 березня на основі цього документа відбулися перші установчі збори [7; 8], які проходили в приміщенні міського кооперативу, із протоколу яких дізнаємося, що на них були присутні 44 члени товариства. Збори розпочалися доповіддю голови організаційної комісії в справах організації та реєстрації Статуту товариства Володимира Федоренка. Головою зборів одноголосно обрали Івана Власовського. До порядку денного включено такі питання: 1. Оголошення затвердженого Статуту товариства «Луцька повітова просвіта». 2. Вибори Ради товариства й ревізійної комісії. 3. Поточні справи.

Головою Ради товариства обрали Андрія Пащука, заступником – В. Федоренка, скарбником – С. Дробана і писарем – М. Макієнка. Членами ревізійної комісії стали О. Редька, М. Приступа, В. Федоренко. На зборах організовано такі секції товариства: музично-драматичну (голова – І. Пилипчак), культурно-освітню (голова – І. Власовський), бібліотечну (голова – О. Левчанівська), організаційну (голова – П. Голубович).

Член «Просвіти» О. Поплавський доповнив третій пункт порядку денного заявою до влади про недбале ставлення шкільної інспектури до українських шкіл, а також про переданий ним матеріал заступникові начальника Волинської округи про становище середніх та народних шкіл на Волині. Заслухавши цю заяву, збори оголосили О. Поплавському подяку й висловили побажання й надалі «займатись цією справою, аби з'ясувати положення шкільництва і старатися усунути причини, які припиняють культурний розвиток української людності на Волині» [8; 9].

Отже, проблеми, порушені просвітянами вже на перших установчих зборах, указують, що боротьба за право на рідну школу стала найважливішою справою діяльності товариства. Це підтверджує й Статут, який визначив перед членами «Просвіти» перше та найголовніше завдання – «...участь у вихованні дітей у школі і поза школою; улаштування курсів українознавства і т. д.» [2].

У документі чітко визначено членство та організаційну структуру «Просвіти». Так, у § 3 Статуту йдеться про те, що до складу членів товариства входять українці, котрі бажають і можуть працювати на ґрунті української національної культури, а також особи інших національностей, які відповідають тим самим вимогам. У § 4 цього ж документа наголошується, що в члени товариства приймаються особи, котрі зобов'язуються виконувати всі вимоги Статуту й постанови загальних зборів, а також сплачувати членські внески.

У розділі четвертому подано внутрішню організацію товариства та вказано, що воно поділяється на культурно-просвітню, музично-драматичну, організаційну та бібліотечну секції. Кожна секція була автономною, мала свого голову й секретаря, але її діяльність не повинна була виходити за рамки Статуту товариства.

У п'ятому розділі перераховано джерела, що постачають кошти товариству: вступні та членські внески, прибутки від проведених вистав, концертів, курсів, лекцій і створених бібліотек та читалень. Кошти «Просвіти» складають також пожертвування, позички, прибутки від підприємств товариства і його видань.

Згідно зі Статутом, управління «Просвітою» здійснюють такі органи: загальні збори, Рада товариства та ревізійна комісія. «Загальні збори єсть вищий законодавчий орган товариства», – указано в документі. Розгляд і затвердження Статуту, обрахунків, звітів, а також розв'язання майнових питань, обрання голови, скарбника й секретаря, виключення членів товариства – ось обсяг справ, які вирішують загальні збори. У § 20 Статуту наголошено, що постанови цього органу обов'язкові для всіх членів товариства.

У компетенцію Ради – виконавчого органу «Просвіти» – входить організація загальних зборів товариства, розгляд окремих членських заяв, влаштування лекцій, концертів, вистав, керівництво майновими справами та представництво товариства поза його межами. Указано, що Раду товариства обирають на один рік й у своїй діяльності вона керується постановами загальних зборів.

У § 29 вказано, що ревізійна комісія є контролюючим органом товариства. До її складу входять голова, два заступники й три члени, яких обирають загальні збори таємним голосуванням. Ревізійна комісія контролює діяльність членів Ради товариства (листування, обрахунки, звіти, кошти), ревізує його майно. Результати перевірок та ревізій подає комісія загальним зборам.

В окремому розділі Статуту викладено умови ліквідації товариства: а) якщо на це буде постанова 3/4 голосів членів «Просвіти»; б) якщо в товаристві залишається не більше п'яти дійсних членів. У документі застережено, що у випадку ліквідації «Просвіти» її майно передається одному з національних культурно-просвітницьких товариств.

Наступний етап організаційного оформлення Луцької «Просвіти» – створення та відкриття низки філій на терені повіту, зокрема в містечку Рожище (28. 03. 1920), селах Лаврів (11. 04. 1920), Тростянець (02. 05. 1920), Воротнів (08. 05. 1920), Підгайці (09. 05. 1920), Гірка Полонка (10. 05. 1920), Коршів (27. 06. 1920) [8]. Згідно з документами, взаємодія філій із центральною адміністрацією відбувається через Раду товариства, яка водночас зобов'язана всіма засобами допомагати їхній діяльності.

У перші роки існування товариства «Просвіта» ініціаторами заснування його філій на селі була українська інтелігенція, зокрема вчителі. Процес їх створення відбувався досить активно у 20-ті роки, зокрема в 1921 р., їх відкрито 22, у 1925 – 18, у 1927–1928 рр. – 47. Усього ж станом на 1 жовтня 1928 р. в Луцькому повіті діяла 101 філія товариства [8]. Заяв із бажанням заснувати в селі філію «Просвіти» стало надходити стільки, що для полегшення роботи Ради на з'їзді представників філій 18 вересня 1927 р. затверджено пропозицію утворити організаційну секцію товариства в складі 23 членів [4]. 27 листопада 1927 р. відбулися загальні збори організаційної секції Луцької «Просвіти», які прийняли інструкцію щодо регламенту її роботи [2]. Секція розробила єдину форму книг для діловодства у філіях товариства, яка стала чинною із 1 січня 1928 р.

Отже, луцька «Просвіта» мала досить струнку й розгалужену організаційну структуру, яка передбачала формування на демократичних засадах майже всіх напрямів її діяльності. Однак виконання статутних вимог на практиці гальмували суттєві перешкоди, серед яких суттєві – брак інтелігентного учительства та духовенства, відсутність дисципліни й вільного часу, необхідного помешкання та літератури [2]. У 1931 р. газета «Українська нива» з цього приводу писала: «Немає в “Просвіті” людей. Одних одігнали, другі самі відійшли. Після 12-літньої праці до проводу поважної культурно-освітньої установи приходять люди маловірні, малосвідомі, з низьким освітнім цензом ... приходять крикуни або інтригани ... немає нині в “Просвіті” жадної лінії, окрім демагогії перед масою і страхом перед владою» [19].

У 1932 р. стосунки товариства із владою особливо загострилися. Численні звинувачення в політичній агітації, антиурядовій діяльності – це продумана й ретельно спланована кампанія, щоб скомпрометувати авторитет української культурно-освітньої організації та підготувати її остаточне знищення. 16 грудня 1932 р. волинський воєвода видав спеціальну децизію (постанову) про закриття, тобто ліквідацію «Луцької повітової просвіти» [3]. У відповідь на це Рада товариства на одному із засідань вирішила надіслати до міністерства внутрішніх справ у Варшаві протест, який починався словами: «Пан староста повітовий в Луцьку листом з дня 27 квітня 1932 року повідомив Раду товариства, що на силі § 28 розпорядження генерального комісара земель східних з дня 25.IX.1919 року припиняє діяльність товариство “Луцька повітова Просвіта” з всіма його філіями» [4]. Підставою для цього була думка старости, що діяльність товариства загрожує громадській безпеці, на що Рада «Просвіти» відповіла, що, переглянувши як свою діяльність, так і діяльність філій, заклад не знайшов у ній не тільки нічого такого, що б загрожувало безпеці громадській, але і яких-небудь тенденцій політичних. У документі наведено докази доброї волі в керуванні діяльністю «Просвіти» в тісних рамках зі статутом [4].

На вимогу старости Рада делегувала для перевірки діяльності філій двох своїх членів із повноваженнями закрити їх у тому випадку, якщо виникнуть якісь зауваження. Уповноважені провели перевірки в 42-х філіях, у результаті чого вісім філій закрили, у тому числі п'ять з огляду на те, що їхні управи не викликали повного довір'я щодо проведення точно статуткової діяльності [4].

Рада товариства делегувала його голову В. Островського до міністерства, але подання листа-петиції до уряду Польщі становища не виправило. Було очевидно, що ліквідація товариства – справа вирішена. Саме тому члени Ради І. Бонадрук, А. Глушук, С. Авдієнко, Є. Петриківський на засіданні 3 жовтня 1932 р. запропонували скликати ліквідаційні збори товариства на 27 жовтня 1932 р. для збереження майна «Просвіти» [3].

Розгляд рекурсу Ради товариства «Луцька повітова просвіта» затримано майже на два роки. Остаточне рішення про скликання ліквідаційних зборів прийняли на засіданні Ради товариства 11 лютого 1934 р.: «Рада й представники філій вважають конечним скликання зборів для ліквідації

майна». Далі в протоколі вказано, що просвітяни вирішили звернутися до міністерства внутрішніх справ із проханням про «уділення дозволу на скликання зборів для ліквідації майна» [3].

19 червня 1934 р. визначено дату й порядок денний ліквідаційних зборів: «Прийняти до відома день ліквідаційних зборів на день 1 липня 1934 року з таким порядком денним: 1. Відкриття зборів і вибір президії. 2. Відчитання офіційних листів влади про закриття Товариства. 3. Справоздання Ради Товариства. 4. Постанова про передачу майна товариства згідно зі статутом. 5. Закриття ліквідаційних зборів» [3]. На них було 136 представників від 68 філій, які вирішили все майно «Луцької повітової просвіти» передати товариству «Просвіта» у Львові [7]. Організаційно Луцька «Просвіта» припинила свою діяльність, проте її робота на культурно-освітній ниві мала чудові результати.

Ще одна громадська організація цього періоду на Волині – товариство «Рідна школа», діяльність якого зорієнтована на багаторічний досвід громадсько-педагогічного руху на західноукраїнських землях, зокрема «Руського товариства педагогічного» (РТП) та «Українського педагогічного товариства» (УПТ), що організаційно оформилися в Галичині впродовж 1890–1914 рр., а також на загальноукраїнський досвід освітньої діяльності «Просвіти». Запровадження нової назви – «Рідна школа» – відбулося на надзвичайному з'їзді УПТ, скликаному 23 червня 1923 р. для прийняття Статуту новоутвореної освітянської організації [5]. Тоді ж переважно при осередках «Просвіти», кооперативах, деяких інших громадських організаціях почали створюватися комітети «Рідної школи» як окремі секції переважно на селі. На Волині в середині 1924 р. такий комітет, що нараховував 550 членів, уперше сформовано в Рівному, дещо пізніше – у Кременці. У зв'язку з утворенням нової організації часопис «Громадський вісник» запровадив окрему сторінку – «Вісник «Рідної школи» [5], хоча польська влада всіляко обмежувала розвиток осередків «Рідної школи» на Волині, щоб не допустити галицького «незалежницького» впливу на цей край. Але 26 вересня 1926 р. в Рівному відбувся Український з'їзд представників культурно-освітніх організацій Волині, у якому взяли участь представники львівської «Рідної школи». Під впливом їхніх виступів та спираючись на досвід галицького товариства, прийнято резолюцію, у якій визначено потребу в розвитку приватного шкільництва в краї. Вона скеровувала на створення «шкільних секцій» при повітових організаціях «Просвіти», а її члени зобов'язувалися вступати до «Рідної школи» [4]. Усе ж у другій половині 20-х років польська влада знову спинила цю акцію, аргументуючи тим, що на Волині «існують інші приписи про товариство». Із формально-правового погляду це мало підстави, оскільки діяльність громадських об'єднань Волині регулювалася розпорядженням Генерального комісара східних земель про організації та союзи від 25 вересня 1919 р., а Галичини – прийнятим ще 1863 р. австрійським законом про товариства [5]. Але після уніфікації 1932 р. законодавства Польщі щодо діяльності громадських товариств, яке передбачало для українців рівні права з польськими громадянами, ця причина, із формально-правового погляду, зникла. Утім, польська влада й надалі не допускала створення «Рідної школи» на Волині. Так, у 1933–1934 рр. відмовлено в затвердженні статутів цих організацій у Ковелі, Острозі, Степані тощо, мотивуючи тим, що «зі змісту статуту не випливає, що Львівське товариство «Рідна школа» має право створювати свої відділення на території Волинського воєводства». Крім того, у цих намаганнях убачали політичні тенденції [17].

У другій половині 20-х років окреслилася нова важлива тенденція щодо перетворення гуртків «Рідної школи» на громадські осередки, які, поряд з утриманням навчальних та виховних закладів, здійснювали широку культурно-просвітницьку діяльність. При них створювали бібліотеки, аматорські театральні, хорові й музичні гуртки, продавали підручники, канцтовари тощо. Волинська адміністрація не наважувалася застосувати категоричні заходи щодо припинення діяльності осередків «Рідної школи», як це було, наприклад, із «Просвітою». Але впродовж усього міжвоєнного періоду, й особливо в 1933–1934, 1937–1938 рр., цим осередкам товариства постійно загрожувала остаточна ліквідація під приводом організації плебісцитових акцій за введення української мови в школах, за відтягування «Рідною школою» членів від польських товариств та заборону українцям брати участь у польському культурно-освітньому житті, за те, що нібито «Рідна школа» перейняла на себе функції «Просвіти» після її закриття.

Усе ж осередки «Рідної школи» на Волині продовжували діяти, маючи головною мету – усебічний розвиток українського державного та приватного шкільництва, активно протидіючи держаній політиці, спрямованій на полонізацію освіти.

7 серпня 1929 р. в Луцьку організовано Товариство імені Лесі Українки, яке перебрало на себе права концесіонера Луцької української гімназії, а концесію, видану на ім'я Є. Петриківського,

кураторія скасувала, про що повідомила його листом і запропонувала всі документи гімназії передати товариству. Головою новоствореного товариства став М. Маслов, секретарем управи – М. Крижанівський [9]. Отже, початок діяльності товариства був пов'язаний безпосередньо з кураторством над Луцькою українською гімназією. Воно ще не мало власного статуту й керувалося здебільшого концесійним положенням. Лише через сім років, а саме – 16 грудня 1936 р., затверджено основний статут товариства, зважаючи на який, можна зробити висновок, що за цей час воно докорінно змінило мету й свої функціональні обов'язки та значно розширило сферу впливу на освітянське середовище всієї Волині.

Статут товариства складається із семи розділів. У першому зазначено, що час існування товариства необмежений, а тереном його діяльності є Волинське воєводство. Управа товариства розміщена в м. Луцьку. Другий розділ розкриває мету й засоби товариства, у третьому, детально визначено права та обов'язки членів товариства, які поділяються на дійсних і почесних. Четвертий розділ визначає керівні органи товариства: управу, ревізійну комісію, загальні збори, їхні права й обов'язки та регламентує діяльність. У п'ятому розділі обґрунтовано статутні вимоги щодо філій товариства, а шостий – визначає також функції товариського суду для вирішення непорозумінь між членами, які будуть виникати в процесі їхньої діяльності. І, нарешті, сьомий розділ подає кінцеві приписи. Тут же визначено умови, за яких проводиться ліквідація товариства. Як бачимо, статут товариства чітко визначає безумовний освітянський аспект його діяльності. Щоправда, товариство так і не встигло реалізувати більшість своїх добродійних намірів через радикальні суспільно-політичні зміни, що сталися на західноукраїнських землях за три роки після затвердження основного статуту у зв'язку з відомими подіями вересня 1939 р. Усе ж за 10 років свого існування воно залишило помітний слід у становленні української гімназійної освіти на Волині.

**Висновки й перспективи подальших досліджень.** Отже, викладений вище матеріал підтверджує, що головні освітні товариства Волині протягом 20–30-х років ХХ ст. перетворилися на масові загальнокрайові об'єднання з розгалуженою організаційною структурою та численними осередками на місцях. Основою їхнього поступу стали засади демократизму й націоцентризму, тобто орієнтація на традиції, цінності та інтереси українського народу.

#### *Джерела та література*

1. Статут українського товариства Луцька повітова «Просвіта» на Волині. 1921 // Держархів Волинської області, ф. 54, оп. 1, спр. 14, 8 арк.
2. Документи орг. секції Луцької повітової «Просвіти» (28 жовтня 1927). // Держархів Волинської області, ф. 54, оп. 1, спр. 70, 174 арк.
3. Протоколи засідань ради Луцького повітового товариства (30 червня 1934) // Держархів Волинської області, ф. 54, оп. 1, спр. 603, 27 арк.
4. Луцкое поветовое общество «Просвита» // ДАВО, ф. 54, оп. 1, спр. 108.
5. Білавич Г. Товариство «Рідна школа» / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. – 208 с.
6. Бухало Г. В. «Просвіта» сіяла світло (Сторінки історії Рівненської «Просвіти» 1917–1920, 1942–1944 рр.) / Г. В. Бухало. – Рівне : [б. в.], 1994. – 45 с.
7. Вільним шляхом. – 1993. – 18 верес.
8. Власовський І. Луцька «Просвіта» / І. Власовський. – Львів : [б. в.], 1928. – 70 с.
9. З архівів Є. Петриківського у записах О. Вітенка // Українська гімназія в Луцьку : спогади. – Луцьк : [б. в.], 1998. – 217 с.
10. Крамар Ю. Політика державної асиміляції на Волині (1928–1938 рр.) : дис. ... канд. іст. наук / Ю. Крамар. – Львів, 1998. – 172 с.
11. Крамар Ю. Національні меншини в політиці воєводської адміністрації Г. Юзевського на Волині (1928–1938 рр.) / Ю. Крамар // Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки. – Луцьк, 2000. – № 1. – С. 83–88.
12. Нарис історії «Просвіти» / Р. Іванчук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середняк. – Львів ; Краків ; Париж : Просвіта, 1993. – 232 с.
13. Павлюк І. Колонізаторська політика польських окупантів у галузі народної освіти на Волині в період 1919–1939 рр. / І. Павлюк // Наукові записки Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки. Серія історичних наук. Вип. 1. – К., 1954. – Т. II. – С. 79–101.
14. Панасюк Б. Організація шкільництва у Волинському воєводстві в 20-і роки: до проблеми польсько-українського порозуміння / Б. Панасюк // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету ВДУ імені Лесі Українки. – Вип. 3. – Луцьк : [б. в.], 1998. – С. 82–87.

15. Панасюк В. Режим двомовності у шкільництві на Волині у 1920–1930-х роках / В. Панасюк // Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки. – Луцьк, 2000. – № 1. – С. 69–80.
16. Пономаренко С. З історії заснування Товариства «Просвіта» в Луцьку / С. Пономаренко // Науковий вісник ВДУ. Історія. – 1997. – № 3. – С. 47–50.
17. Рідна школа. – 1933. – Ч. 4. – С. 37.
18. Савчук Б. П. Волинська «Просвіта» / Б. П. Савчук. – Рівне : Ліста, 1996. – 154 с.
19. Українська нива. – 1931. – № 7.
20. Янів В. Студії та матеріали до новітньої української історії / В. Янів ; передм. Наталії Полонської-Василенко. – Мюнхен : УВУ, 1970. – 352 с.
21. 22 січня 1928 р. у Луцьку, в приміщенні «Просвіти», проходив з'їзд делегатів «Сельробу» // Волинь. – 1999. – 12 січ.
22. Iwanicki M. Oswita i szkolnictwo ukraińskie w Polsce w latach 1918–1939 / M. Iwanicki. – Siedlce, 1975.
23. Mauersberg S. Szkolnictwo powszechne dla mniejszosci narodowych w Polsce w latach 1919–1939 / S. Mauersberg. – Wrocław, 1968.
24. Urbanski Zygmunt. Mniejszosci narodowe w Polsce / Zygmunt Urbanski. – Warszawa, 1933. – 375 s.

**Булавіна С. Правовые основы деятельности украинских общественных культурно-просветительских организаций и обществ в 20–30 годы XX в.** В статье отмечены такие особенности общественной жизни на Волини в указанный период, как способствование развитию различных форм культурной жизни, параллельное существование украинско-польских культурно-образовательных общественных объединений, разветвление сети ячеек с целью укрепления польско-украинского сотрудничества и дальнейшей государственной ассимиляции украинского населения. Исследованы правовые классификационные характеристики основных групп украинских общественных культурно-просветительских организаций, в частности «Просвита», «Родной школы» и «Общества имени Леси Украинки», установлены некоторые общие черты и различия в выработке идейных принципов их функционирования; сделана попытка конкретного анализа организационной структуры и идеологического становления обществ. Основой их развития стали принципы демократизма и ориентация на традиции, ценности и интересы украинского народа.

**Ключевые слова:** культурно-просветительские общественные организации, «Просвита», польская государственно-политическая система, законодательные акты, статут, распоряжения, Волинское воеводство, Луцкий уезд.

**Bulavina S. The Legal Basis of the Ukrainian Public, Cultural, Educational Organizations and Societies in the 20–30 s of the Twentieth Century.** The article studies public life in Volyn in a definite period of fostering the development of various forms of cultural life, the parallel existence of the Ukrainian-Polish cultural and educational unions as well as branching network aimed to strengthen the Polish-Ukrainian cooperation and further assimilation of the Ukrainian population. The legal classification characteristics of the main groups of the Ukrainian public cultural and educational institutions are examined, such as the «Prosvita (Enlightenment)», «Ridna shkola (A Native School)» and «Lesya Ukrainka society». A set of some similarities and differences in the development of the ideological principles of their functioning is defined. A specific analysis of the organizational structure and ideological formation of such societies is given. The principles of democracy and focus on the traditions, values and interests of the Ukrainian people become the basis of their development.

**Key words:** education and cultural public organizations, «Prosvita (Enlightenment)», the Polish state and political system, legislation, statute, instructions, Volyn province, Lutsck county.

УДК – 342.52 : 343.2.01(477)(09) “1918”

*П. Гламазда*

### **Посилення каральної спрямованості законодавства Української Держави доби Гетьманату Павла Скоропадського (квітень – грудень 1918 р.)**

У статті висвітлено закономірності формування законодавчої бази Української Держави (квітень – грудень 1918 р.). Досліджено особливості застосовування законодавства Російської імперії в Українській